

Вайло К. М.
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ЯК ЧИННИКА УДОСКОНАЛЕННЯ САМОСТІЙНОСТІ УЧНІВ (історичний аспект)

У статті досліджено історію шкільництва у 30-х роках ХХ століття, проаналізовано розвиток методів навчання у досліджуваній період та визначено їх роль у процесі самостійної діяльності учнів у школі.

Ключові слова: метод навчання, самостійна діяльність, навчання, учні.

Методи навчання є історичною категорією, а це свідчить про те, що вони постійно розвиваються. Проблема методів навчання завжди була, є і залишатиметься актуальною, оскільки школа у певний період розвитку освіти висуває свої вимоги до них. Це стосується перш за все удосконалення методики навчання в умовах сьогодення, а удосконалення методів навчання неможливе без аналізу передового вітчизняного педагогічного досвіду. Історія української освіти та школи свідчить, що такий досвід був нагромаджений і може бути корисним сьогодні.

Проблемі методів навчання присвячені роботи багатьох педагогів та методистів минулого століття, таких як Б. Е. Райков, З. І. Равкін, Ф. Ф. Королев, В. Ф. Наталі, К. П. Ягодовський, Б. В. Всесвятський, Т. Д. Корнейчик, С. Х. Чавдаров та ін.

У дидактиці 20-х років ХХ ст. спробу класифікувати методи навчання зробили Н. Крупська, А. Луначарський, М. Покровський. Методи навчання перебували у прямій залежності від соціального замовлення суспільства.

Проблема методів навчання частково розкрита у дослідженнях сучасних науковців: О. М. Антончук, Л. І. Вовк, О. М. Дона, Н. А. Коломієць, М. В. Рапаєвої, Т. О. Довженко, І. В. Колеснікової, В. М. Шовкового та ін. Однак сьогодні не здійснено цілісного історико-педагогічного дослідження, де в узагальненому вигляді було б представлено досвід використання певних методів навчання з метою удосконалення діяльнісних можливостей особистості. Згадані автори аналізують лише окремі методи або ж частково торкаються їх ролі для самостійної діяльності учнів.

Мета статті полягає у спробі проаналізувати методи навчання у період 30-х років ХХ століття та визначити їх роль для організації самостійної діяльності учнів у школі.

У кінці 20-х років в українській школі мав місце бригадно-лабораторний метод навчання, коли певна тема пророблялася самостійно групою учнів у кількості 5-10 чоловік. Цей метод мав низку недоліків: нівелювалася керівна роль учителя, облік роботи здійснювався для бригади в цілому, а не для

окремих учнів, не проводилася індивідуальна робота з учнями; не було матеріальної забезпеченості шкіл для самостійної роботи учнів; не враховувався вік і підготовленість дітей у комплектуванні бригад. Часто матеріал був просто незрозумілий для окремих учнів і навчання перетворювалося у зубріння.

Незважаючи на низку недоліків можна відзначити і позитивну сторону лабораторного методу, зокрема те, що він привчав учнів до колективної планової роботи, а тому міг частково використовуватись у школі.

У педагогічній літературі було піддано критиці також і метод проектів як такий, що дає учням несистемні і лише поверхові знання. Він підміняв навчальні плани і програми, принижував роль учителя.

Як виявилось із досвіду 20-х років методи навчання, які використовувались у цей період, не могли задовольнити нові завдання, а саме забезпечити міцне засвоєння кола систематичних знань учнів з основ наук. Ще раз акцентувалася увага на тому, що не можна універсалізувати єдиний метод, а потрібно використовувати на практиці різноманітні методи навчання.

Якщо період 20-х років для освіти можна назвати періодом творчих шукань, то 30-ті роки були періодом її уніфікації та жорсткого контролю з боку більшовицької партії. На початку 30-х років було видано низку партійних постанов, які вносили в існуючу систему народної освіти України відчутні зміни, спрямовані на її уніфікацію, до того ж на російський зразок.

У 30-х роках здійснюється загальносоюзна уніфікація школи і системи освіти. У зв'язку з цим було прийнято низку постанов, які повинні були вирішити найважливіші проблеми освіти. Так, 5 вересня 1931 року було прийнято постанову "Про початкову і середню школу", відповідно до якої потрібно було негайно розпочати роботу над складанням нових навчальних планів та програм, щоб забезпечити засвоєння учнями основ наук. Вони повинні були відповідати завданням політехнічного навчання, яке повинне базуватися на опануванні учнями загальноосвітніх дисциплін, вивченні основ виробництва, зв'язку теорії з практикою. Ця постанова, як і багато інших, була зумовлена тим, що рівень знань учнів, якість їх загальноосвітньої підготовки та підготовка їх до праці не відповідали вимогам життя та розвитку суспільства на новому етапі. Життя вимагало поліпшення системи народної освіти молодого покоління та підготовки висококваліфікованих кадрів для всіх галузей виробництва й культури.

Критикуючи у цей період методи навчання, які вважали недієвими для досягнення поставленої мети, наголошували на необхідності застосування нових методів, які б сприяли вихованню активності й самостійності в навчанні. У постанові від 5 вересня 1931 року мова йшла про те, що не перевірені на практиці та неефективні методи навчання не повинні

використовуватися у практиці школи. Тут зосереджувалась увага також на боротьбі з методичним прожектерством, необхідності використання нових методів освіти, навчання і виховання. Окремий розділ постанови був присвячений покращенню методичного керівництва школою. Одним із нагальних завдань було вивчення і узагальнення передового досвіду практичних працівників школи, а також заклик піднесення ролі вчителя в навчально-виховному процесі. Необхідно зазначити, що ця постанова визначила подальший розвиток загальноосвітньої школи, поклала край методичному прожектерству, посилила боротьбу з надмірним захопленням західним досвідом. Школа організувала такий навчально-виховний процес, який давав учням міцні систематичні знання, тісний зв'язок з життям та з практикою. Згідно з постановою були розроблені нові плани та програми, однак вони не відповідали ні вимогам життя, ні вимогам сформульованим у цій постанові.

Із прийняттям постанови від 5 вересня 1931 року "Про початкову і середню школу" в провідних педагогічних журналах з'явилася низка статей, які розкривали історичне значення її для дальшого розвитку школи. Автори статей закликали до використання різноманітних методів навчання, але вони не давали відповіді на запитання, які конкретно різноманітні методи потрібно застосовувати вчителеві. В окремих статтях йшла мова про модернізацію лабораторно-бригадного-методу під назвою "лабораторний метод". Істотною ознакою цього методу залишався поділ учнів на бригади, а це суперечило класно-урочній системі занять.

На основі узагальнень про роботу шкіл за новими планами й програмами було прийнято нову постанову "Про навчальні програми і режим в початковій і середній школі" (1932 р.), згідно з якою основною формою навчальної роботи проголошувався урок з цією групою учнів, з суворо визначеним розкладом занять. Він повинен був бути тісно пов'язаний із змістом освіти, керівна роль надавалася вчителю, який покликаний організувати колективні й індивідуальні заняття учнів з метою оволодіння знаннями, вміннями та навичками. Будучи найбільш раціональною формою оволодіння учнями систематичними знаннями під керівництвом учителя, із визначеним складом учнів і чітким розкладом, урок надавав можливість використання різноманітних методів навчання і поєднання теоретичного навчання з практичною діяльністю учнів. "Урок повинен був включати в себе загально групову, бригадну та індивідуальну роботи кожного учня під безпосереднім керівництвом учителя із застосуванням різноманітних методів навчання" [1, с. 135]. Учитель повинен був привчати дітей до роботи над підручником, різноманітних форм самостійної роботи, роботи в лабораторії, майстерні, застосовуючи при цьому низку прикладів та дослідів. Згідно з цією постановою вчитель повинен був систематично готувати дітей

до самостійної діяльності, практикуючи різні завдання: розв'язування задач і вправ, виготовлення моделей, збирання гербаріїв та ін. При цьому основним методом навчання визначалася правильна взаємодія викладачу матеріалу вчителя з самостійною роботою учнів.

Основним завдання методів на цьому етапі була підготовка активних, свідомих, всебічно розвинених громадян нового суспільства. „У навчальному процесі необхідно було забезпечувати рухливість і гнучкість методів, їх творчу різноманітність і на цій основі – правильну взаємодію викладання матеріалу вчителем (розповідь, бесіда, пояснення тощо) з активною самостійною роботою учнів (письмові та усні вправи, вивчення матеріалу за підручниками і книгами, заняття в кабінеті, лабораторії, навчальній майстерні тощо) [3, с. 735].

На основі постанов ЦК ВКП (б) була проведена серйозна перебудова школи, а зокрема покладено кінець комплексній системі та запозиченим із заходу методам навчання. У 30-х роках ХХ століття було опубліковано низку статей, які розглядали проблему методів навчання. М. М. Пістрак писав про те, що школа повинна давати учневі такі знання, без яких людина не може орієнтуватися в оточуючих її явищах природи, повинна вміти спілкуватися в сучасних умовах, брати участь у виробництві, здобувати подальші знання, вивчати якусь спеціальність. Автор здійснив порівняльний аналіз навчальних програм радянської школи та школи деяких капіталістичних країн. М. М. Пістрак у своєму підручнику “Педагогіка” вважає основними методами навчання усний виклад учителем матеріалу, бесіду, роботу з книжкою, письмові вправи і графічні роботи, наочний метод, демонстрування, лабораторні заняття учнів, екскурсія.

Серед статей, опублікованих після прийняття постанови від 25 серпня 1932 року, потрібно відзначити праці В. І. Помагайби і Т. Д. Корнейчика. В. І. Помагайба підкреслює, що за рік з часу прийняття постанови справа з методами навчання не просунулася. Автор критикує також брошури про методи навчання, в яких не висвітлювалася теорія і практика тих методів, які повинні застосовуватися у школі.

Т. Д. Корнейчик здійснив спробу відповідно до прийнятих у 1931 та 1932 роках постанов визначити суть, класифікацію і дати характеристику окремих методів навчання. Автор обґрунтовує три головні методи навчання у школі: словесний (мова, мовлення, слово, як знаряддя спілкування з іншими людьми), наочний (сприймання об'єктивного, матеріального світу), дослідницький (мислення, яке включає сприймання і уявлення, які відображають навколишні зв'язки та закономірності). Він пропонує поєднувати ці три методи навчання і підкреслює, що вони можуть ефективно застосовуватися під час класно-урочної форми організації навчання.

Наприкінці 1938 року був виданий проект програми з педагогіки, яка

вимагала застосування перевірених на практиці різноманітних методів навчання. До словесних методів, таких як розповідь, пояснення, лекція було поставлено низку вимог, що повинні були забезпечувати систематичний виклад основ наук. Велика увага приділялась при цьому і діяльнісним можливостям самого учня. Учень повинен був самостійно викласти матеріал з підручника, вміти комбінувати матеріал підручника і виконувати вправи, скласти план до розповіді, використовувати додаткові посібники. Другою групою методів навчання були лабораторні роботи учнів під керівництвом вчителя, екскурсії і різного типу вправи. Використання всіх цих методів забезпечувало педагогічні умови послідовного викладу матеріалу вчителем, міцне засвоєння і запам'ятовування його учнями. У проекті програми були помічені й істотні недоліки, оскільки він недостатньо акцентував увагу на ролі трудових моментів у навчанні і дослідництва учнів. Однак вказівки щодо методів навчання сприяли основним завданням школи.

Одним із важливих досягнень передвоєнних років є методична розробка лекційного методу викладання в школі, питання про типи лекцій та відповідність їх віковим особливостям учнів. Значна увага приділялась розробці бесіди в системі усного викладу матеріалу вчителем. Зусилля вчених-педагогів були спрямовані на розкриття питання про забезпечення учнів насамперед міцними знаннями з основ наук, на вироблення у них практичних умінь та навичок, якому сприяє використання різноманітних методів навчання, особливо тих, які спонукають учня до самостійної діяльності.

На початку 30-х років ХХ століття на основі постанов ЦК ВКП (б) було покладено край комплексній системі навчання, комплексним програмам та запозиченим із заходу методам навчання. Розпочалася велика робота над створенням нових навчальних програм з основ наук за роками навчання, нових підручників, методик викладання окремих дисциплін, різноманітних методів навчання.

У школах 30-х років використовувались методи, які були перевірені досвідом кращих учителів, оскільки він є джерелом вдосконалення існуючих і розробки нових методів навчання. Однак, як виявилось пізніше, цього досвіду було замало для обґрунтування доцільності використання на практиці певного досвіду, тому у післявоєнні роки педагоги поєднуюватимуть практичний досвід з експериментальними дослідженнями вчених.

Використана література:

1. *Алексюк А. М.* Загальні методи навчання в школі. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Радянська школа, 1981. – 206 с.
2. *Гончаренко С. У.* Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. *Зайченко І. В.* Історія педагогіки : у двох книгах. – Книга II : Школа, освіта і педагогічна думка в Україні : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К. : Видавничий Дім "Слово", 2010. – 1032 с.

4. Очерки истории педагогической науки в СССР (1917–1980). / под ред. Н. П. Кузина, М. Н. Колмаковой. – М. : “Педагогика”, 1986. – 288 с.
5. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР (1917–1941) / отв. ред. Н. П. Кузин, М. Н. Колмакова, З. И. Равкин. – М. : “Педагогика”, 1980. – 456 с.

ВАЙЛО К. М. Использование методов обучения как фактора совершенствования самостоятельности учеников (исторический аспект).

В статье исследована историю школы в 30-х годах XX века, проанализировано развитие методов обучения в исследуемый период и определено их роль в процессе самостоятельной деятельности учеников в школе.

Ключевые слова: метод обучения, самостоятельная деятельность, обучение, ученики.

VAYLO K. M. Using of teaching methods as a cause of the improvement of the self-reliant activity of the schoolchildren (historical aspect).

The current article investigates the history of the school on 30-th of the XX century, analyses the development of teaching methods in the examining period and determinates their role in the process of the independent activity of the schoolchildren.

Keywords: teaching method, the independent activity, teaching, schoolchildren.

**Глоба О. П.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ВДОСКОНАЛЕННЯ АДАПТАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ З ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Представлена стаття розкриває значення організованих занять з корекційного фізичного виховання студентів спеціальних медичних груп з порушеннями опорно-рухового апарату.

Ключові слова: фізичні вправи, корекція порушень психофізичного розвитку, опорно-руховий апарат.

Демократизація політики, економіки, засобів масової комунікації, сфери освіти властива нашій сучасній країні. Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в ній, пред'являють підвищені вимоги до стану здоров'я сукупної робочої сили. Характерні вони і для майбутніх фахівців, молоді, що в даний час вчиться, у тому числі що мають істотні проблеми в стані здоров'я. Своєчасне вирішення питань соціально-трудової адаптації студентів відповідає сучасним тенденціям розвитку вищої школи, пов'язаних з модернізацією структури, змісту й інтенсифікації освіти.

Питому вагу в загальній структурі захворювань молоді вищої школи займають хвороби серцево-судинної системи (15,2%), шлунково-кишкового тракту (9,2%), опорно-рухового апарату (8,1%) та ін. У кожного другого студента спеціальної медичної групи (далі СМГ) виявляється поєднання декількох хронічних захворювань, що відповідає загальноукраїнському рівню захворюваності студентів [1]. При цьому, зростання захворюваності серед